

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF.

Olly férfiak arczképét veszik jelen számmal a' t. olvasók, ki nemcsak olly időszakban tündökölt hazánk legjelesbjei közt, midőn az illy jelesek száma még sokkal csekélyebb volt, mint ma: hanem olly férfiút, ki élte fogytaig az ünnepelt egyéniségek közé tartozott személyes tulajdoninál fogva. 'S ha bármely család is szívesen 's nemével a' kegyeleti érzelemnek gyűjti össze gondosan a' maga családja kitünőbb egyéneinek arczképét, 's némi büszkeséggel tekint a' letűnt eldődök tiszteletes sörára: ugy bizonyára kötelessége minden nemzetnek, 's a' nemzet minden lelkes tagjának: hogy nemzeti ereklyekül gyűjtse össze a' hon jelesbjeinek képmásait; mert a' nemzet sem egyéb, mint egy nagy testvéri család; mert illy jelesek a' nemzetnek becses családtagjai, — igen, mert illy férfiak nem egy család, nem egy vidék, hanem az összes nemzet sajátai.

Nem lehet czéлом az elhunyt grófnak részletes életírását adni, miután a' legközelebb mult akademiái ülésben azt b. Eötvös ur tevő, kinek erőteljes ecsete minden tekintetben méltólag festé a' dicsőültnek olly munkás és hazája javára fáradhatlan cselekvőségű életét. De épen az érintett emlékbeszéd jelességeinél fogva ellen nem állhatok, hogy némelly helyeit — saját gyöngé rajzom élénkítésére — föl ne idézzem, már csak azért is: hogy ne láttassék csekélységem a' tisztt. báró ur előadásával versenyezni akarni; — 's nem hiszem, hogy ezért irodalmi orzásról vádoltassam.

Miért fogok pedig épen én tollat a' közlött arczképnek mintegy magyarázatára — noha az magyarázatra épen nem szorult —: annak oka szinte ollynemű hálában rejlik, minőt a' lelkes báró emleget, abban t. i., hogy én is azon számosak közé tartozom, kik a' boldogult gróf lelkes, 's mondhatnám, atyai buzdításának köszönik, hogy a' sikamlós irodalmi pályán szilárd elszánással folytaták munkálódásukat. 'S habár csekély is, mit eddig tehettem, 's tán csak később engedend istenem maradandóbbat teremtenem: ezt is, amazt is nagyrészen neki köszönöm. De elnézve munkásabb jövőm lehetőségétől — mert én babérokra nem áhítozom — már csak azért is szereztem íróvá lettemet: hogy e' néhány sorban kifejezhetem a' dicsőültnek porai iránti tiszteletemet 's hálámat.

Gróf Dessewffy József jelességei három szempontból tekintendők. Jeles volt ő, mint hazafi, jeles — írói munkásságában, 's jeles — családi körében. Ezen kitünőségek összhangzatából áll elő egy személyben azon szellemi háromság: ember, író, hazafi. 'S magyar embertől dicsőbbet nem kívánhatni.

Olly időszakban lépett a' jeles gróf cselekvőségi mezőre, mellyről olly találólag mondja b. Eötvös: „ha van kor, mellyre visszatekinteni e' hazában jó 's örvendeztető — azon időszak az, mellyben hazánkban uj élet kezdetét látjuk, melly századunknak Dessewffyt 's majdnem mindazon férfiakat hagyá, kikre olly méltó büszkeséggel tekinthetünk.“ — Ugy van; örvendeztető kor az, melly illy férfiakat adott a' hazának; de a' kort épen e' férfiak tevők örvendetessé. Mert, ha ők, a' nemzetiség ama hő bajnokai — kik között Józsefünk olly kitünő helyet foglalt — nem működtek volna annyi lelkesedéssel, annyi elszántsággal 's önfeláldozással; ha ők meg nem értve a' nemzet nemtőjének hatalmas szózatát, elaludták volna idejüket: hol állanánk mi ma — vagy állanánk-e? Az elvetett mag' s a' gyümölcs, a' csira és ezeréves tölgy között vajmi sok időszak fekszik! Övék volt a' magvetés és csíráztatás, sok tekintetben a' rügyeztetés kora; nekünk a' virágoztatás 's némellyekben gyümölcsöztetés időszaka jutott. De minden gyümölcsöt mi sem fogunk szedni, noha időnk mosolygóbb, mint azoké; de nem is ohajtjuk ezt; mert a' tölgy élete nemcsak egyszer, hanem számos éveken át gyümölcsözik; 's nemzetéletben is csak ez lehet örvendetes.

Igen, ők nem aludtak, a' dicsők; 's az ebek közt virasztott gróf Dessewffy József is, — virasztott pedig nemzetiségünk szent ügye mellett! 'S az ő munkássága nemcsak egy mezőre szorítkozott. Országos dolgok körül 's a' fegyveres seregben egyenlő lelkesedéssel látjuk őt fellépni. Nagy időszak vala a' XVIII-dik század vége egész Európára, 's nagy különösen magyar hazánkra nézve — eredményeiben. 'S e' korszakban lépett ő ki a' nyilvános életbe. Erre vonatkozólag mondja oly helyesen b. Eötvös József: „Egy régi családnak ivadéka, oly házban nevelve, hol nyolcz éves koráig idegen nyelv nem hangzott ajkairól, később Kopy által azon classicus tanulmányokra oktatta, melyek még agg napjaiban élete gyönyöreit tevék, 's melyek által a' gyermek nemes hajlamai jókor irányoztattak azon polgári erények felé, melyeknek a' régienél annyi példáját látjuk, Dessewffy, a' 19 éves ifju, miként maradhatta érintetlenül? Mi, kik őt élete később korában láttuk, kik a' meleg részvétnek, mellyel az agg e' haza kifejlődését végnapjaig követte — annyiszor örültünk, kik ismertük benne azon optimismust, mellynek forrása a' szív, 's mellyet őshajakkal megtartani csak a' legnemesebb természeteknek jutott, képzelhetjük-e a' lelkesedést, melly e' költői keblet akkor ragadta meg, midőn körülötte e' hazában minden szív erősebben dobogott, minden kebelben nemes lelkesedés szólala fel?“

'S ime, a' bárónak idéztem szavaiban foglaltatik az alap-ok: miért keresett a' dicsőült magának az általános hazafiui mezőn kívül még más tért is munkásságra. Az ő keble költői vala, olyannyira: hogy még agg napjaiban is gyakrabban kitört abból az ihlet szelleme, habár nem azon erővel is, melly csak fiatal tűz sajátja, de mindenestre a' higgadt philosophia mélységével. 'S e' költői természeténél fogva jóslati erővel látá előre, hogy azon szent cél, mellyért vele annyian küzdöttek, a' nemzeti ség, csupán irodalmi alapokon lesz egészen elérhető. Látá és érzé ő: hogy csak a' nemzeti irodalom azon támasz, melly a' nemzetiséget viharoktól sükeresben megóvhatja, sőt, hogy ez azon maradandó ereklýe, melly — legroszabb esetben — magát a' nemzetiséget 's nemzetet is túlélheti. 'S azért nem elégelve a' politikai szolgálatot, melly ugyan a' dolgok alakítására gyakran egyedül hathatós, de nyomai könnyen elmosódnak; nem elégelve azt, hogy hazája védelmére a' nemesi felkelésben egyik szabólesi vezérül állt ki a' síkra, — maradandóbb hatású szolgálatát szentelé honának, az irodalom körében. 'S e' tekintetben ismét alaposan jegyzi meg az emlékezés szónoka: „És a' hazai nyelv művelése lön a' cél, mellyet a' buzgó polgárok maguknak a' jelenben kitűzték, — az irodalom azon kör, mellyre egész munkásságukat fordíták.“ És alább: „Szenvedélyvel ragadva meg mindent, mi szép után vágyódó lelkének élvezetet nyujthatott, — ragaszkodva a' multhoz nagyszerű emlékeiért, tisztelve a' jelenben mindent, mi nagynak látszott, vágyódva a' jövőben a' század fönséges eszméi létesítése után, — a' költő, kinek az ég minden szép 's nemes megértésére oly gyöngéd érteket adott, 's ki magasabb szempontból tekintve körül, könnyen megérté a' nemes indulatot, melly ellenét tette buzdíthatá, 's azért könnyen megbocsátott, — politicalai pártoknak vezetője — vagy eszközöként nem szolgálhatott.“ 'S még alább így szól: „Neki jobb vala a' tudományok 's művészet csendes körébe vonulni, 's ez azon kör, hol a' gyöngeségig nyájas 's fogékony férfiú ifjúságától élte végnapjaig tántoríthatlan szilárdsággal működött, hol szépnak érzetével teremtett lelke lerakta kincseit, mellyen, ha a' nagy érdeműnek neve elfeledtetnék is — mert, ki biztos arról, hogy a' mozgékony életben felejtetni nem fog? — legalább munkásságának hatása, mig nyelvünk él, fel fogja magát tartani . . . Nem egyes munka — munkásságának egész befolyása az, miben érdeme fekszik, 's csak ki ezt tartja zemei előtt, ítelhet igazságon . . . Nyelvünk ujja-teremtése, lerakása azon alapoknak, mellyeken idővel nemzeti irodalmunk fölépülhessen — ez azon nehéz földadat, melly e' kor férfainak jutott; 's ki irodalmunk történetét ismeri, nem fogja tagadni: hogy a' nemes izlés 's művészileg szép utáni törekvés, melly Dessewffy minden műveit jellemzi — irodalmunkra hatást gyakorolt, minőt Kazinczynek munkásságán kívül talán senki hazai íróink között.“

A' tisztelt szónok ezen szavai feleslegessé tesznek minden további részletességet és taglalgatást. A' hatás kétségtelen, mit a' jeles elhunyt gyakorlott az irodalom mezején. 'S épen e' miatt el nem fojthatom e' helyt abbéli ohajomat: vajha minél előbb adatnának a' közönség kezébe a' boldogultnak összes munkái: hogy mintegy tükörben láthassuk a' szép hatás összegét, mi annál örvedeteseb 's érdekesb volna reánk, 's utódinkra nézve, mivel mi e' hatásnak gyümölcseit nagyrészen már is élvezzük, 's még nagyobb mértékben élvezendik, kik utánunk jönnek. A' figyelmes vizsgálót valamely pompás épületnek nemcsak falai 's oszlopai, magassága 's kúpozata érdeklik: hanem érdeklik kitünőleg annak alapjai is; ez érdekhez pedig épen kegyelet szentsége is csatlakozik, ha az alapfalak catacombjaiban már maga az építész is nyugszik.

Igy szövődik a' dicsőültnek életén keresztül művészet és tudomány szerezete, 's a' honnak imádása, mellynek oltárára mint követ több országgyűlésen, mint író pedig naponta rakta le áldozatait. 'S itt ismét az emlékezésed egy erőteljes helyével találkozunk — : „A' férfiú élete teljes erejében, 's az agg, ki öszülő fűrtökkel közelg sirjához, egyenlőn küzd az egy célért, ellankadva testében, de nem a' lelkesedésben, melly őt e' mezőre hitta kik e' század kezdetén ismerik, mondják: van-e azok között, kik akkor honunk érdeke mellett fölszóltak, egy, ki lelkesedésben vagy állhatatosságban Dessewffyt meghaladta? ki ön- 's családja érdekeit hazájának több örömmel áldozta volna fel? ki nemzetiségünkért inkább lelkesedett, 's arra, hogy végre győzelme kivívassék, többet tett volna mint ő? van-e egy, ki — ha azon szomorú korra, mellyben hontársainknak nagy része nemzetiségünk iránt közös vala visszatekintünk — inkább érdemlené, hogy hála 's dicsőség helyett csak közönösséget vagy épen gúnyt találva kortársinál, a' jövő iránta lerója a' mult tartozásait? —

Oh, az utókortól dicsőíteni vajmi szép és magasztos, ez mintegy engesztelésül szolgál a' szellem iránt, mellyet kortársai tán méltányolni sem tudának. De az utókor dicsőítő elismerését gyakran nagyon könnyíti azon körülmény, hogy az élet salakjaitól megtisztult szellemi munkásság eredménye áll csupán szemeink előtt; — gyakran csupán a' szellemi erő kisugárzásánál fogva felsőbb lényként tisztel az utókor olyt egyéniséget, mellyet — ha személyes érintkezésben volt volna vele — hibái- 's erkölcsi hiányinál fogva mint embert tisztelni 's becsülni nem tudna. De gr. Dessewffy József mindenoldalu érdemeit épen emeli legmagasb fokra: hogy jelleme nemességénél fogva mint ember is minden tiszteletre méltó. Igen, a' nemes őskőtől öröklött vér nemes szivben dobogott, a' nemesen munkálkodó szellem nemes kebelt hevite. Vagy nem a' legnemesb kebel tulajdona-e: úgy banni jobbagyaival, hogy azoktól mint szerető atya viszont őszintén szeretetessék? De ez nem is lehet máskép, hol a' tiszta 's valódi hazafiság szilárd 's öntudatosan rendületlen gyökereket vert. A' jó, valóban jó, hazafi hazája boldogságát ohajtja, nemcsak általánosan, hanem annak minden részeiben, nemcsak szóval, hanem azt tétleg valósítani is törekszik; 's így a' gondviseléstől az ő felügyelése alá rendelt jobbagyokban is honának egy alkotó részét látván, természetesen ezekre is törekszik kiárasztani nemes jelleme áldásait. 'S ki jobbagyai iránt atyai szívvél viseltetik, föltehetnők-e arról, hogy saját családi körben kevesebb jellemnemesiséget fejtsen ki? Sőt itt magasolnak minden társadalmi erényei a' legdicsőbb polczra, itt fejlődnek a' férjben 's atyában az emberi méltóság legtisztább sugárai. Ez a' nemesb értelemben fejledező lépcsőzet: jó hazafi, — jó földesur, — jó családapa; szenvedjen csorbát csak egy lépcsőzet — : 's a' hazafi képe tökéletlen. Igen, a' tisztán működő hazafiságnak nem csupán eszből kell fakadnia: hanem egyik főbb tényezője a' nemesen érező szív. Mindezeknek koronája a' vallásosság vala a' dicsőültben; mert valamint igazán jó hazafi nem lehet nemjó ember: — úgy nem lehet tökéletesen jó ember, kiben nem fészkel mélyen a' vallásos érzelem. 'S ez vala, melly még akkor is vigasztalá az agg férfit, midőn a' csapások legsúlyosbika érte őt Aurél fíja elvesztésében; 's erre vonatkozólag mondja oly szépen az emlékezésed szónoka: „Az oly

nehezen-sértett férfi vigasztalást, reményeket, talált azon oltár küszöbén, mely annyi ezenvedésnek biztos támaszt nyújt!“

Illyen vala gróf Dessewffy József. Azon kívánsággal rekesztem soraimat: vajha e' férfiúnak emlékezte soha ki ne haljon közöttünk, 's vajha az ő nemes önfeláldozásu példája minél többeket buzdítson jelenben olly szolgálatokra, minőkre szeretett hazánk az idők viszontagságai 's a' körülmények igényei szerint leginkább szüksége van és lesz!

N e y.

UTAZÁS DEBRECZENBEN.

(Folytatás).

MÁSODIK FEJEZET.

Szól Debreczenről és lakosairól, — különös tekintettel levén a' sárra és más egyébre.

Ujra nyújtjuk önöknek, nyájas olvasóink, vezérkarunkat, hogy újra egyesülve haladassunk az alföld nagy vezérczikkének fekete sorai közé. Bár akadhatnak ez utazásban minél több társra, hadd láthassák minél többen vázlatát a' világon alkalmazint legnagyobb magyar városnak, hazánk első rendű városának, melynek ketség kívül nagy jelentősége van a' jövőre nézve.

A' péterfijai városkapunál váltunk el, — beléptünk a' kapun. Előttünk a' hosszú péterfija kanyarul beljebb a' városba mélységes mely homokjával, — „most homokkal, sárral hajdanában,“ minthogy az utazásunkat megelőző heteken jó idő járt. A' mint végignézzünk a' péterfiján: nádfedeleket láthatunk eleget, emeletes házat egy-kettőt. Ez utóbbiak általában a' városban — kivéve a' piac-utcát — igen ritkán vannak elszórva; a' házak majd mind földszintiek, 's ha ehhez hozzávesszük még a' közönségesen nagy házudvarokat, elképzelhetjük, milly nagy helyet foglalhat el D. Széles lepény, melynek közepéből néhány tepertő ágaskodik.

Itt érjük először is a' sörházat. Ronda, nyomorult épület, 's ha mindig nyílt kapun bepillantunk, Augias istállója áll előttünk leghűbb másolatban. De mintha nem is igen illenék e' két fogalom: D. és sörház! — egymás mellé.

Alig haladtunk még 200 lépésnyire a' város felé, 's már is vagy hat csapszék mellett vitt el utunk, mit nemcsak a' czégrékekből 's az italok árát mutató, ajtókra kifüggesztett nemzeti színű kis táblákról, vagy korommal a' ház falára mázolt és a' meszeléstől gondosan megóvott, 's nem épen a' legujabb, nem is a' legszokottabb orthographiával írott szavakból gyanítunk: — hanem a' klarinétnek azon ki kinyikorgó talyiga-ömlendezéséből is, mely ezen csapszékben a' hétnek minden napján, a' napnak majd minden órájában hallatja a' szomszédok épülésére czigánytűdő által életbe léptetett hangjait. Néha hallani csak mellette a' brúgó tompa dongását, mely olykor recsegéssé fajul el, — de rendesen csak a' klarinét hallik ki e' lebuji- és földszinti csapszékéből; szivrehatólag keseregve egyszerű magányában, 's minden egyes hangjának értelme: vivos voco! — E' csapszékek megszámlálhatlan számmal vannak a' város minden részében, és ezek az ősegyszerűség és nélkülözés hazái. Noé bárkájában